

Тамара Љујић

Шекспир

Четири века након смрти Шекспир још увек заузима место најутицајнијег драмског писца у Европи. Популарност Шекспира у европској култури започела је у 18. веку, заслугом Волтера. Ипак, на место најзначајнијег драмског писца постављају га роман-

Виљем Шекспир

тичари. Захвалност за постојање Шекспирових дела у српској култури дугује се Лази Костићу. Наш песник је превео сцену из *Ромео и Јулије* са енглеског (постојао је ранији превод, али са немачког), да би четири године касније, уз Јолесову помоћ, на новоградску сцену поставио прве две сцене из *Ричарда III*. Прво целовито дело изведено у Србији, на сцени Српског народног позоришта, било је *Ромео и Јулија* 1875. године. Српска култура је и раније примала одређени утицај Шекспирових дела на посредан начин, преко књижевних дела контактних култура. Развој српске драме и њен процват у време романтизма окренули су наше драмске писце новим узорима. Костићево одушевљење, као и организовање прославе тристогодишњице, започели су Шекспиров живот у српској култури, који траје већ 156 година. Он је имао два пута.

Романтичарски писци угледали су се на Шекспирово дело. Костић је са правом назван „нашим младим Шекспиром”, а његова драма *Максим Црнојевић* јасно показује јак утицај енглеског писца. Данас, говорити о ути-

цају Шекспира на савремене писце чини се потпуно излишним. Познавање Шекспировог дело за савременог човека није избор, већ саставни део његовог образовања. С разлогом Душан Михаиловић у својој студији *Шекспир и српска драма у 19. веку* каже да је „Шекспир заборачио у све поре живота и већ поодавно постао домаћи писац готово свих народа света”.

Много се може рећи о животу Шекспирових драма на сцени српских позоришта. Ипак, говорити о животу драмског дела на позорници значи говорити не о једној, већ о најмање две уметничке визије. Драмски текст у овом случају представља само основу за стварање нове визије, пре свега оне која припада редитељу, а затим самим глумцима, сценаристима, костимографима.

Данашња читања Шекспирових дела дају одговор на питање које је Јан Кот поставио пре више од пола деценије: Да ли је Шекспир наш савременик? На сцени Народног позоришта у првих 100 година од прве Шекспирове представе на тој сцени изведено је 66 премијера његових драма. Комади са највећим бројем премијера били су *Хамлеј* и *Ојшело*. Тежња редитеља да пронађе нови начин читања драмског текста јасна је. Стога, свако данашње вредновање позоришне представе која је рађена према Шекспировом делу заснива се на вредновању режије или глуме, никад се не доводи у питање вредност драмског текста. Кот с правом тврди да „Свако доба налази у њему оно што само тражи и што само хоће да види”. Шта савремене уметници виде у Шекспировим драмама?

На сценама београдских позоришта тренутно се приказују три Шекспирове драме: *Млејачки трговац* у режији Егона Савина, *Ојшело* у режији Милоша Лолића и *Хенри VI* у режији Никите Миливојевића. Прве две представе изводе на сцени Југословенског драмског позоришта, трећа на сцени Народног позоришта. Јан Кот је тврдио да нема Шекспира без великих глумаца и Савинов комад то и најбоље показује. Маестрална глума Драгана Мићановића, уз успешну режију, довела је до популарности и дугог живота овог позоришног комада. Лолићев и Миливојевићев комад пажњу су задобили редитељским и сценским решењима. И опет се чини да недостаје занесеност публике наведеним позоришним представама. О томе да се у Шекспирова дела читавају савремена гледишта говори и последње постављање *Ромеа и Јулије* са Предрагом Микијем Манојловићем у улози редитеља. Одлука да у представи учествују албански и српски глумци и да се текст изговара двојезично, без превода са албанског језика, носи поруку која је свакако друштвено ангажована, политички и културолошки. Публика и даље не преиспитује вредност књижевног дела, што је оправдано великим бројем студија о Шекспировом раду, али се чини да измиче потпуно уживање у драмском тексту. Зашто? Још је Скерлић у својој историји књижевности у Шекспиру видео „моћан реализам, ону интезивну поезију ону као море дубоку психологију, дубоко познавање људског срца и гвоздену енглеску логичност”, али се чини да савременом гледаоцу на сцени измичу ове вредности. Кот је недостатак савременом представљању Шекспира на

сцени препознао у томе што „глумачки васпитан на позоришту деветнаестог века неће умети да се заљуби у тридесет секунди. Ни да омрзне у две реплике. Ни у десет реплика да сруши краљевство”. Може ли да савремени гледалац поверује таквој глуми на сцени? Одговор проналази Кот у својој студији о Шекспиру: „Велики филм саставља се из самих напетости. Као код Шекспира”. Српска кинематографија није посветила Шекспиру пажњу коју му је посветила енглеска или америчка, што је сасвим разумљиво, с обзиром да ове две културе Шекспира могу приказати у оригиналу, без превода. Да ли српска култура треба да се окрене филму као уметности која може Шекспира учинити делом савременог света?

Погрешно би било рећи да сва Шекспирова дела не налазе на одушевљење публике. Ипак, чини се да су комедије те које однесе највише симпатија. Ако знамо да су Шекспирова најбоља дела његове трагедије, зашто би комедије биле онда успешније у позоришту? Одговор треба потражити у самом гледаоцу. Модерна трагедија, у односу на античку, донела је промену на плану извора трагичне радње – он је у карактеру јунака и ситуацији у којој тај карактер може да се искаже. Ђерђ Лукач и Серен Кјеркегор инсистирају да се трагички јунак мора наћи у ситуацији која ће приказати његов целокупан живот. Живот човека се своди на догађај који је у целини последица одлука јунака. Он верује да је оно што је од себе створио и да у целости зависи од својих поступака. То је мишљење модерног времена које тежи да укине појам трагичког јер, ако је човек у потпуности одговоран

за начин свог постојања, ако је његов претходни живот био само последица његових одлука, грешке које претходни живот био само последица његових одлука, грешке које чини представљају грех. Модерно доба одбацује државу, род и породицу као поља из којих може доћи до утицаја, јединка је једина која утиче на ток свог живота и зато кад пропада она није трагична, већ се у њој препознаје opakост. Овако схваћена природа човека не допушта постојање трагичког јер модеран човек не може да схвати да идеја да он ствара сам себе јесте само илузија и да, како Кјеркегор примећује, „ма колико појединац био самосвојан, он је и даље дете Бога, свог времена, свог народа, своје породице, пријатеља и околности”. Човек не може спознати себе, своје мисли и осећања. Тек када човек прихвати своју релативност, он може постати трагичан. Кјеркегор инсистира на томе да је карактер дарован, појединац не сноси одговорност за оно што јесте. То је поље кроз које нужност на њега утиче, а опет и онај део човека који ће одлучити како ће јунак реаговати када се нађе у ситуацији која води до трагичког исхода. Као идеалан тип кривице намеће се она коју је Јасперс назвао кривица пореклом, у којој јунак уопште не дела и зато не чини никакав грех. Шекспир свакако припада модерном типу трагедије, али се чини да гледаоцима данас трагичка кривица је далека и неразумљива. Страдати због доследности свом карактеру чини се исувише невероватним у времену у коме је позитивна вредност недоследност самом себи и својим идеалима. Гледаоци у позоришту присуствују извођењу трагедија јер су оне „велике”, али им најчешће

измиче у чему је њихова величанственост. Није безразложно Кант тврдио да је просвећеност једног човека неудобна позиција. Да ли гледалац може схватити да човек страда зато што је то једино што може урадити и да у том страдању он посведочава своју слободу? Шекспир од гледаоца захтева много, да прихвати растрзаност душе главног јунака и његову велику уметничку борбу, а затим да неизбежан пад. И није то најтеже што се од њега очекује. Треба након последње сцене осетити опчињеност и дивљење према јунаку који је посведочио да човек може бити несрећан или ужасан, али никада мали. Шекспирови траги-

чки јунаци, сваки пут када се гледалац или читалац сусретну са њима, натерају на преиспитивање прихваћене мере човека. А то је оно са чим се савремени читалац или гледалац не могу лако изборити, јер их егоцентричност учи да су они мера свих ствари.

Чини се да питање да ли је Шекспир наш савременик губи свој смисао и да се поставља друго: Можемо ли ми постати његов савременик? Шекспирове трагедије су за савремену културу постале оно што је за трагичког јунака ситуација у којој страда – тренутак преиспитивања себе и спознаје својих могућности. Као такве оне ће наставити свој живот у српској култури.

Dani NATO kulture u Srbiji
24. mart - 10. jun